

Analýza aktérů v případových studiích (regionálního) udržitelného rozvoje.

Postup využitelný pro inovaci vysokoškolské výuky

Simon Burandt, Fabienne Gralla, Beatrice John

Překlad: Petr Kurfürst; úpravy: Jana Dlouhá, Martin Zahradník

Envigogika 10 (1) – Recenzované články

Publikováno 29. 10. 2015

DOI: [10.14712/18023061.433](https://doi.org/10.14712/18023061.433)

Abstrakt:

V otázkách (udržitelného) rozvoje je třeba věnovat zvláštní pozornost situacím a jevům na místní úrovni. Problémy vznikající v sociálně-environmentálních systémech je zapotřebí identifikovat a zkoumat s ohledem na místní okolnosti. Pokud se zde problémy studují a řeší vyváženým způsobem, může to mít podstatný dopad na rozhodovací procesy a význam pro místní komunity.

Do procesů regionálního (udržitelného) rozvoje vstupují různí sociální aktéři, vedou mezi sebou dialog a nakonec též rozhodují. Tyto procesy vzájemné interakce mohou být zkoumány z praktického hlediska tak, aby výsledek přispěl k udržitelným řešením a vedl například k pochopení toho, jak by měly být organizovány procesy místního rozvoje, jak nakládat s existujícími konflikty, nebo jak sdílet informace nezbytné pro tvorbu strategií.

V tomto článku je představena metoda analýzy aktérů a na případové studii z oblasti Krušných hor jsou ukázány možnosti, jak ji využít v praxi. Kroky této metody popsané v textu mají sloužit jako vodítko pro její uplatnění ve výuce; uvedené příklady též popisují spektrum sociálních vztahů a představují způsoby, jimiž lze generovat praktická řešení.

Klíčová slova:

Regionální rozvoj; analýza aktérů; sociální vztahy; rozhodovací procesy.

Úvod

Lidská činnost v současném období antropocénu (Crutzen, 2006) vyvíjí tlak na meze ekosystému planety Země a nepříznivě ovlivňuje „planetární hranice“ (Rockström a kol., 2009). Problémy udržitelnosti, mimo jiné změna klimatu, ztráta biologické rozmanitosti, spotřeba zdrojů a změny využívání krajiny mají složité příčiny a důsledky, a ty se šíří v prostoru i v čase.

Přestože problémy udržitelnosti mají globální rozměr, regionální úroveň představuje důležitou součást mozaiky problémů a ukazuje na širší souvislosti: především je zde dobře patrná provázanost a interakce mezi sociálními a ekologickými systémy. Konkrétní místní podmínky a jevy staví také zcela specifické výzvy pro regionální (udržitelný) rozvoj, jež vyžadují řešení právě na místní či regionální úrovni a v rámci jejích socio-environmentálních systémů (Clark, 2001). Pokud se zde provádí výzkum vyvážený s tvorbou praktických řešení, tj. praktické kroky jsou přijímány s ohledem na takto zjištěné transdisciplinární procesy, může to mít významný dopad na možnosti rozhodování a rozsah volby daného společenství (Graymore a kol., 2008).

Výzkum s využitím případových studií představuje v tomto ohledu vhodný postup, neboť umožňuje pochopení problémů udržitelnosti v místních souvislostech a kontextu¹, takže si pak lze pro konkrétní sledované případy stanovit dlouhodobé (celospolečensky významné) cíle a využít znalosti systémových procesů, které vedou k žádoucím změnám (srov. Yin, 2014). Analýza jednotlivých případů poskytuje detailní pohled, díky němuž vychází najevo, že procesy regionálního rozvoje, rozhodování nebo změn (k udržitelnosti) ovládají, brání jim či je naopak prosazují společenscí aktéři se svými rozmanitými zájmy (srov. Ackermann a kol., 2003; Frischknecht a Schmidt, 2002). Studie těchto případů by proto měly být založeny mj. na identifikaci relevantních aktérů a zkoumání jejich zvláštních charakteristik. Tato analýza aktérů může vnést do problematiky participativní prvky, což následně umožní nejen zapojení místních zainteresovaných hráčů, ale též pomáhá vytvářet znalosti a zkušenosti, které následně mohou sloužit pro podporu dialogu a prosazování jejich oprávněných zájmů.

Pokud se tedy popis případů zaměří na sociální aktéry, může to v praxi jednak zvýšit transparentnost ve vzájemných vztazích, a to díky možnosti se zamyslet nad vlivem a zodpovědností jednotlivých zájmových skupin, rozdělením jejich moci a možnostmi spolupráce, pomůže to ale též rozpoznat potřebu kompromisů, které mohou být nezbytné v praktických krocích a opatřeních. Pokud jsou návody pro práci se zainteresovanými stranami k dispozici ve vhodném formátu, např. v podobě široce využitelných jednoduchých manuálů, může to zlepšit obecně užívané postupy hledání praktických řešení. Analýza aktérů tak má široké možnosti uplatnění v oblasti výzkumu i praxe; používá se především jako nástroj pro odbornou práci, přibývá ovšem zkušeností s jejím využitím ve složité oblasti praktických problémů udržitelnosti, a to s cílem pochopit sociální souvislosti a navrhnout reálná řešení, přičemž se tak současně kumulují znalosti týkající se hlubších společenských změn.

¹ Například Mader (2009) popisuje procesy regionálního rozvoje z pohledu zainteresovaných stran a uvádí příklady ilustrující tyto otázky: Jakou vizi se aktéři řídí? Jaké zainteresované strany je třeba zapojovat a jak postupovat při jejich zapojování? Jaké informace je třeba sdílet a zohledňovat? Jak vznikají nové znalosti?

Cílem tohoto článku je ukázat možnosti a různé způsoby uplatňování analýzy aktérů v případových studiích regionálního udržitelného rozvoje; jako příklad z praxe zde byla vybrána studie případu z oblasti Krušných hor (viz rámeček č. 1). V úvodu autoři stručně představují teoretické základy této metody; následuje stručná charakteristika případu. Poté jsou popsány metodické kroky při (i) určování klíčových aktérů a (ii) analýze těchto aktérů a jejich vztahů, a to v několika metodických variantách. Tento postup lze číst jako návod či rámec k praktické realizaci analýzy při zkoumání vztahů pomocí případových studií a využít jej jak pro praktickou aplikaci, tak pro výuku vedenou s cílem zkoumání reálných situací.

Teoretické základy analýzy aktérů (AA)

Za *aktéry* jsou pokládáni jednotlivci či skupiny, kteří určitým způsobem (společensky) jednají a mají zájem na konkrétním tématu a řešení v dané situaci. Jejich jednání se může odehrávat v rámci systému, ovlivňovat jeho procesy; samotní aktéři se vyznačují určitou mírou vlivu či moci, legitimitou a přístupem k důležitým zdrojům či prostředkům (Schimank, 2007). Často se používá pojem „*zainteresovaná strana*“ (angl. stakeholder), přičemž „[z]ainteresovanou stranou může být jakákoli relevantní osoba, skupina či organizace, která má zájem na určitém tématu, a to buď proto, že je ovlivněna danou situací (je její obětí nebo z ní těží) či proto, že má na tuto situaci vliv nebo disponuje znalostmi a zkušenostmi, které se jí týkají“ (EK 2003, Příloha I). K zainteresovaným stranám patří všichni jednotlivci, skupiny či organizace, jichž se přímo dotýkají činnosti ostatních aktérů, kteří usilují o řešení daného problému (Gray, 1989). Pojmy „aktér“ a „zainteresovaná strana“ zde používáme jako synonyma.

Metoda analýzy aktérů má původ v teorii řízení a v politologii. Jejím cílem je v prvním případě pomoci určit, především v rámci podnikatelských činností, relevantní aktéry dotčené plány nebo projekty určité firmy (Reed a kol., 2009). Analýza aktérů zde pomáhá zkoumat síť organizací a jejich vztahy, nebo skupiny i jednotlivce mimo tyto firmy, aby se tak odhalil mechanismus spolupráce či její rizika a příležitosti. Politologové a správci přírodních zdrojů zase analýzu zainteresovaných stran využívají k tomu, aby předešli marginalizaci relevantních aktérů v rozhodovacích procesech (Reed a kol., 2009), například při analýze mezivládních rozhodovacích procesů nebo aktérů, kteří ovlivňují konkrétní politiky nebo jsou jimi ovlivňováni (Hermans 2005; Wever a kol., 2015). Analýza aktérů využívá přístupy běžné v managementu, které kombinuje s postupy společenských věd; propojuje tak praktická hlediska s důkladnou vědeckou analýzou. Pro analýzu aktérů byl vypracován formalizovaný postup; v tomto ohledu je možné odlišit dva přístupy a jim příslušné pojmy, byť nepříliš jednoznačně: analýza zainteresovaných stran (stakeholderů) je často méně formalizována než analýza aktérů.

Metoda se v současné době používá tam, kde jsou předmětem zkoumání jednotlivci a skupinové aktéři a jejich vztahy, interakce a společenské jednání. V praxi slouží analýza aktérů jako nástroj ke zlepšování postavení občanů, příkladem může být činnost německého Spolkového podniku pro mezinárodní spolupráci (GIZ) v rozvojových zemích. V kontextu udržitelnosti se analýza aktérů uplatňuje především při studiu otázek životního prostředí, například způsobů komunikace o změnách klimatu (srov. The BACC Author Team, 2008) či v oblasti vodohospodářství (Wever a kol., 2015).

Jednotlivé kroky analýzy aktérů

Jak je uvedeno v úvodu, hrají zájmy, postoje, vliv atd. různých aktérů významnou roli v kontextu udržitelného rozvoje v regionálním měřítku a případové studie zabývající se touto problematikou by proto měly nějakým způsobem tuto „krajinu aktérů“ popisovat.

Při práci s případy v praxi se analýza aktérů provádí různými způsoby a v různém stupni formalizace. Následující text popisuje tři pracovní kroky analýzy aktérů. Každý krok vysvětlíme vzhledem k jeho účelu, popíšeme jeho postup a „design“, a osvětlíme jej na příkladu případové studie, která vznikla v roce 2011 v Krušných horách (viz rámeček č. 1, 2). Hlavní pozornost je tedy věnována uplatnění analýzy aktérů v této reálné případové studii, která se zabývá skutečně existujícími konflikty, interakcemi a spoluprací dotčených aktérů v případě, jenž úzce souvisí s udržitelným rozvojem daného regionu.

Tři kroky postupu analýzy jsou následující:

- určení aktérů,
- výběr klíčových aktérů a jejich kategorizace,
- analýza a popis vztahů mezi aktéry (převzato z Reed a kol., 2009).

Je zřejmé, že zaměření případové studie a položení výzkumné otázky mají významný vliv na výběr konkrétních aktérů, a v rámci zkoumání by se toto mělo vzít v úvahu. Význam může mít též prostorové uspořádání a časové měřítko (celkový kontext) případové studie. Způsob, jak klást kvalitní výzkumné otázky tak, aby měly význam pro porozumění případu, v tomto článku nerozebíráme², avšak možné nejdůležitější otázky pro analýzu aktérů (udržitelného) rozvoje je možno z následujícího popisu odvodit. Příklad hlavní otázky a otázek určujících postup analýzy je uveden v případové studii z Krušných hor v rámečku č. 1.

Rámeček č. 1: Případová studie „Těžba (hnědého uhlí) v Krušných horách“:

Na české straně česko-německého pohraničí jsou viditelné rozsáhlé škody způsobené nadregionální činností průmyslu. Region trpí (neregulovanou) těžbou nerostných surovin, znečištěním ovzduší z hnědouhelných elektráren a chemických závodů, nezaměstnaností; především však v sobě nese historii Sudet se všemi s tím spojenými stigmaty, jež souvisejí např. s nuceným odsunem zdejších obyvatel. V době psaní článku se diskutovalo též o tom, zda se prodlouží stávající limity těžby. Region v současnosti stojí před různými scénáři rozvoje. Dochází zde ke střetu mnoha zájmů včetně mocenských.

Výzkumná otázka případové studie:

Jaké možnosti a nástroje by měly být zvoleny pro podporu *udržitelného* regionálního rozvoje?

Vedoucí otázky analýzy aktérů v rámci případové studie:

Kteří aktéři jsou v tomto kontextu relevantní? Jaké interakce probíhají? Kdo je dotčen nebo má v případě nějaký zájem? Jaký je, nebo by mohl být, význam každého z těchto aktérů v procesu změn? Jaké existují bariéry, konflikty nebo příležitosti ke komunikaci?

Pozadí tvorby případové studie:

² Wiek a kol. (2012) představují kvalitní strukturovaný přístup k problémově zaměřenému mapování případu. Jedná se o stručný úvod do popisu hnacích sil, příčin, následků a relevantních aktérů. To obecně představuje přípravný krok k danému výzkumu, který má pomoci definovat jeho účel a cíl.

Případová studie byla vypracována v roce 2011 v rámci mezinárodního studijního programu s českými a německými studenty³. Studenti se ve čtyřech výukových modulech věnovali otázkám udržitelného rozvoje. V jednom z úvodních modulů byla provedena analýza aktérů, jejíž výsledky (a otevřené otázky) tvořily základ pro výuku v rámci modulu posledního: sedmidenní letní školy, která se uskutečnila ve zkoumaném regionu; při ní proběhl intenzivní kontakt a spolupráce se zainteresovanými stranami. Výstupem ze studijního programu byla doporučení a SWOT analýza sloužící pro návrh dalších možností regionálního rozvoje; ty pak byly představeny veřejnosti a regionálním činitelům odpovědným za rozhodování.

1. krok: Určení aktérů

Cílem prvního kroku je najít možné aktéry, což se provádí opakovaným procesem hledání aktérů a popisu jejich charakteristik. Tento krok souvisí s hlavní výzkumnou otázkou; jeho výsledkem je seznam aktérů, který v závislosti na tom, jak je otázka položena, může mít rozsah od pouhých několika až po mnoho (> 40) aktérů. Přitom bývá užitečné vracet se k popisu aktérů, jednotlivců nebo skupin aktérů, a zpřesňovat tak jejich vymezení.

Pro způsob vyhledávání a výběru aktérů existuje celá škála metod společenského výzkumu, které pracují s různými informačními zdroji: od literárních rešerší přes rozhovory s externími a místními odborníky a občany, či brainstorming – až po výběr metodou nabalování (sněhové koule) (srov. Newig, 2012; Reed a kol., 2009). Často je totiž užitečné hovořit přímo s informátory (osobami-zdroji), kteří jsou s tématem obeznámeni a dokáží popsat další relevantní aktéry. Tyto rozhovory se mohou zaměřovat na následující otázky:

- „Za kým byste šel/šla, kdybyste se chtěl(a) o tématu dozvědět více?
- Kdo určuje ve vztahu k tématu pravidla?
- Kdo má ve vztahu k tématu zvláštní znalosti a významné prostředky?
- Kdo má vztahy s dalšími tématem dotčenými aktéry a jaké?“ (GTZ, 2007, 12)

Proces výběru aktérů lze navrhnout různými heuristickými postupy, např.:

Vzorec STEEP: Sociální, Technologická, Environmentální, Ekonomická a Politická sféra (jak popisuje např. Lynch, 2012) je jedním z možných relevantních rámců, který umožňuje strukturovat určování (identifikaci) aktérů. Dalším členěním těchto sfér lze docílit ještě podrobnějších analýz (např. veřejná správa, věda, občanská společnost atd.).

Jinou možností pro systematizaci výběru aktérů je zaměřit se na jejich dílčí role vzhledem k hlavní výzkumné otázce. Velmi častými rolemi v kontextu environmentálních problémů jsou „znečišťovatelé“ (způsobují daný problém nebo mají zájem na pokračujícím znečišťování), „pomocníci“ (mají zájem na vyřešení problému) a „oběti“ (jichž se problém týká nebo mají zájem na omezení znečišťování) (viz též „analytický trojúhelník politologie“, (von Prittwitz, 2007)).

³ Šlo o projekt MOSUR: <http://mosur.czp.cuni.cz/>; dále mezinárodní projekt ISPoS financovaný DBU: Deutsche Bundesstiftung Umwelt, <https://www.dbu.de/>. Další informace o tomto druhém projektu lze nalézt na jeho webových stránkách <http://www.czp.cuni.cz/ispos/index.php/for-students/what-is-ispos>

Rámeček č. 2: Příklady aktérů v kauze Těžba (hnědého uhlí) v Krušných horách
 Místní obyvatelé, německé příhraniční obyvatelstvo, rozmanité nevládní organizace, společnost Czech Coal, místní zastupitelstva, místní starostové, média, vláda, dřevařský průmysl, představitelé místního cestovního ruchu, kulturní organizace atd.

2. krok: Výběr klíčových aktérů, charakteristika aktérů

Po dokončení kroku, v němž byla vybrána celá škála aktérů, je často potřebné zredukovat tento širší seznam na 8-12 klíčových aktérů, což pak též ovlivní následující kroky analýzy. Kritéria pro výběr klíčových aktérů opět závisejí na výzkumné otázce. Přístupy k vyhodnocování klíčové role aktérů se podle Reed a kol. (2009) řídí buď postupem „analytické kategorizace“ shora nebo „metodou rekonstrukce“ zdola. V obou přístupech se uplatňuje multikriteriální hodnocení. Zatímco u metody rekonstrukce určují kritéria nebo parametry kategorizace sami aktéři, u přístupu shora stanoví kritéria výzkumný tým nebo zpracovatelé případové studie.

Zvolená kritéria by měla souviset s výzkumnými otázkami. Příklady těchto kritérií jsou uvedeny v rámečku č. 3.

Rámeček č. 3: Příklady kritérií při kategorizaci aktérů

- Role a legitimita (institucionální postavení, nabytá práva atd.)
- Prostředky (finanční, personální, čas, znalosti atd.) a zodpovědnost
- Vztahy / stupeň provázanosti (počet a stabilita vztahů s dalšími aktéry)
- Moc
- Pociťovaná naléhavost (vztah k případu, ochota zapojit se do řešení, srov. Crosby, 1992; Brugha a Varvasovszky, 2000; GEZ, 2007)
- Odpovědnost (reálná nebo možná, zákonná, smluvní nebo jiná politická odpovědnost)
- Vliv (na jednání či rozhodování)
- Blízkost (interakcí, dlouhodobých vztahů, závislosti)
- Závislost (přímá či nepřímá)
- Způsob zastupování (různých zájmových pozic)
- Strategické cíle (AA1000SES, 2011)

Tabulka 1: Příklad multikriteriálního hodnocení klíčových aktérů

potenciální klíčový aktér	kategorie, v rozmezí 1-3		
	role a legitimita	kontrola nad důležitými zdroji	vztahy a síť spolupráce
těžební společnost	2	3	3
místní občané	3	1	2
kulturní nevládní organizace	3	1	1
...			

Vysvětlivky: 1 = slabé, 2 = střední, 3 = silné

Vyhodnocení se potom často provádí pomocí jednoduché tabulky, jak ukazuje tab. 1. (viz výše). Tuto tabulku lze převést do grafu následujícím způsobem: aktéry ohodnocené v dané proměnné⁴ minimálně stupněm „střední“ nebo „silné“ („2“ nebo „3“) umístíme do odpovídajícího kruhu (například Aktéři se silnou legitimitou), jako ukazuje **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.** Aktéři, kteří dosáhli tohoto hodnocení („2“ nebo „3“) v minimálně dvou proměnných (zde kruzích) se považují za klíčové, neboť nesou minimálně dvě z důležitých stěžejních funkcí/kritérií (zde jde o aktéry ve výsečích S1 až S4)⁵.

Obr. 1: Schéma výběru klíčových aktérů

3. krok: Analýza a popis vztahů mezi aktéry

Ústřední částí metody analýzy aktérů je podrobná charakteristika těchto jednotlivých aktérů. Cílem tohoto kroku je získat důkladný přehled o jejich povaze a vztazích.

Literatura nabízí řadu postupů využitelných pro popis povahy aktérů a pro určení jejich slabín či schopností, což slouží také k rozpoznání jejich podobnosti nebo odlišných vlastností. Většinou jsou aktéři posuzováni podle dvou či více indikátorů. V zásadě mohou být indikátory potřebné pro vytvoření analytického schématu pro popis aktérů (srov. 2. krok) odvozeny z politologie či sociologie. Užitečné bývají v tomto smyslu např. teorie o různých formách moci (a využívání moci), o určení rolí aktérů (znečišťovatelé, pomocníci atd.) nebo o různých aspektech jejich vlivu a významu. Poté je třeba stanovit kategorie proměnných, tedy hodnoty, kterých mohou indikátory nabývat, obvykle na škálách, které mohou být buď číselné (například od -2 do +2) nebo je vyjádřené slovně (hodnoty typu aktivní, pasivní či lhostejný). Zde nabízejí řadu možností metody empirického sociologického výzkumu. Velmi často se uplatňují proměnné „vliv“ a „zapojení“ (GTZ, 2007)⁶.

⁴ Pozn. k překladu: v české verzi článku jsou pojmy vážící se k popisu aktérů chápány následujícím způsobem: *proměnná*, *indikátor* a *charakteristika* jsou ekvivalenty, v tabulce 1 odpovídají např. *rolí a legitimitě*. Kategorie (indikátoru/proměnné/charakteristiky) je hodnota, kterou nabývají (tedy v tabulce 1 hodnoty 1 až 3). *Kritérium* je rozhodovací pravidlo, na základě kterého přidělena hodnota proměnné nebo zařazení aktéra do určité skupiny (pak se vlastně proměnná stává sama kritériem, viz rámeček 3).

⁵ Další příklad uvádí Mitchell a kol. (1997: 874).

⁶ Uvedený zdroj popisuje tuto metodu velmi podrobně.

Je-li cílem analyzovat více než jednu či dvě charakteristiky aktérů, doporučuje se vytvořit jejich profily. Tato metoda se užívá např. u případových studií regionálního rozvoje nebo při sledování a kontrole procesů změny; podle profilů aktérů lze zjišťovat jejich odlišnosti nebo případně podobnosti, což pak může pomoci vyhodnotit, projednat a testovat strategické příležitosti (GTZ, 2007). Profily aktérů kombinují popis několika proměnných (charakteristik); hodnotí tak například jejich zájmy, prostředky a vliv.

Profily aktérů byly ukázkově vytvořeny v případové studii z Krušných hor, přičemž způsob popisu aktérů v profilech byl odvozen od výzkumné otázky. Parametry pro tyto profily by měly být nejprve prodiskutovány v týmu a pečlivě určeny v souladu se zaměřením případové studie (takto by měl být stanoven počet charakteristik, jejich obsah – tedy hodnoty, kterých mohou nabývat, a dále kritéria pro určení těchto hodnot). Příklad možného souboru charakteristik klíčových aktérů v podrobném profilu je uveden v tab. 2. Z hodnot, které tyto charakteristiky nabývají v profilech jednotlivých aktérů vychází zde uvedené grafické znázornění. V rámci případové studie byla data k vytvoření profilů získána z rozhovorů s jednotlivými aktéry a dále analýzou dokumentů. Takto zpracované profily aktérů jsou užitečné pro vizualizaci jejich relativního významu; lze na nich založit rozhodnutí, které vztahy mezi určitými aktéry by bylo žádoucí upevňovat a posilovat.

Tab. 2: Profily aktérů (kritéria převzata z případové studie Těžba (hnědého uhlí) v Krušných horách, aktéři anonymizováni)

indikátor / kategorie	--	-	+	++	popis
1) Vize rozvoje: Aktér si je vědom problémů v regionu. Podporuje konstruktivní vizi udržitelného rozvoje založenou na demokracii a vyváženosti zájmů. Je ochoten změnit situaci , hledá dlouhodobé řešení a zvažuje veškeré relevantní informace bez ohledu na jejich původ. Má celkovou vizi.					
2) Flexibilita a inovace: Aktér je otevřený novým přístupům či nápadům a svou organizaci (nebo společenství) přizpůsobuje novým výzvám. Je tolerantní, otevřený kritice, snaží se o nestrannost porozumění ostatním klíčovým aktérům. Je ochotný se učit a měnit.					
3) Vztahy: Aktér usnadňuje kontakty, vytváří prostory spolupráce , kde může docházet k setkávání, a své jednání přizpůsobuje možnostem svých partnerů.					
4) Komunikace: Aktér má konzistentní vztah ke svým cílům (soudržná komunikace v rámci organizace aktéra). Ostatní aktéry informuje o svých zájmech, cílech a aktivitách. Zúčastňuje se výměny informací a na dotazy odpovídá pohotově.					
5) Transparentnost: Aktér jedná na základě transparentních směrnic a strategií a vyjasňuje role a zodpovědnost v rámci své organizace.					
6) Důvěra: Aktér ostatní aktivně a transparentně informuje o svých záměrech, cílech, plánech a očekáváníích; ukazuje pochopení pro jiné zájmy. Aktér dodržuje dohody a plní relevantní požadavky v termínu.					
7) Efektivita aktivit: Aktér pracuje způsobem zaměřeným na cíle a výsledky a pravidelně kontroluje míru jejich dosahování.					
8) Sřety: Aktér pohotově odhaluje napětí a sřety a je připraven je konstruktivně, otevřeně a rychle zvládat.					
9) Prostředky: Aktér je finančně soběstačný, a tudíž není vázán na jiné aktéry či na nich závislý.					
--/++ Stupeň souladu s výrokem / ---- / — Profily jednotlivých aktérů (A =; B = ----; atd.) Poznámka: Pravý sloupec lze využít k doplnění dalších (podrobnějších) informací, které vysvětlují zvolené hodnocení méně informovaným členům hodnotitelského týmu.					

Diskuze

V praxi se v případových studiích někdy setkáváme s tím, že analýza končí výčtem shromážděných dat a výsledků. Posledním krokem při pečlivém postupu v analýze aktérů je shrnutí a interpretace výsledků: musíme totiž zodpovědět výzkumnou otázku či otázku případové studie.

Tento krok může zahrnovat zpřehlednění dat a jejich grafické ztvárnění (což je vhodné pro sdělení výsledků neodborníkům). Případně by se mělo provést srovnání s počátečními hypotézami a interpretovat výsledky v tomto kontextu. Jedním z častých cílů, zejména při práci na případových studiích, bývá vytvoření prakticky uplatnitelných strategií (např. pro zásahy či rozhodování v daném místě nebo k podpoře zapojení

místních aktérů, pro řízení procesů účasti veřejnosti atd.). Ukázkou takto založené diskuze ve zkrácené a „anonymizované“ podobě uvádí rámeček č. 4.

Rámeček č. 4: Příklady vyhodnocení výsledků

Hlavní otázky analýzy aktérů v případě Těžba hnědého uhlí v Krušných horách

Kteří aktéři jsou v tomto kontextu relevantní? Jaké interakce probíhají? Kdo je dotčen nebo má nějaký zájem? Jaký je význam každého z aktérů v procesu změny?

Výsledky / Vyhodnocení:

- Relevantní aktéři jsou těžební společnost, místní starostové, obyvatelé, nevládní organizace, aktér D, aktér E, ...
- „Znečišťovatel / Aktér bránící udržitelnému rozvoji území“ je těžební společnost s výraznou podporou státu a aktérů D/E, ...
- Obyvatelstvo a starostové jsou oběťmi situace, zejména tím, že mají nedostatečný vliv a některé vazby v jejich komunikační síti jsou velmi slabé. Tyto oběti nejsou obecně schopny plánovat si jednotně své cíle a nemají společnou strategii odporu.
- Možný návrh strategie k dosažení udržitelnosti regionálního rozvoje je:
 - Vytvořit alianci všech obětí, což zajistí vzájemnou podporu při plánování cílů a při komunikaci v rámci relevantních struktur.
 - S těžební společností by se mělo otevřeně jednat, aby se mohla stát součástí reformního plánu a zásahu. Způsob jejího zapojení musí být strukturován takovým způsobem, aby se argumenty a důvody jejího negativního postoje mohly otevřeně vyjádřit a vzít v úvahu.
 - Aktéři E a F byli určeni coby významní držitelé vlivu či prostředků a měli by být do procesu vyjednávání zapojeni.
 - ...

Důležitou součástí analýzy je kritická reflexe závěrů a posouzení toho, zda proces přiměřeně dosáhl předem stanovených cílů. Tento krok vyžaduje spolupráci týmu zpracovatelů daného případu s dotčenými aktéry. Přitom je důležité mít na paměti, že analýza aktérů je často pouze jednou ze součástí celkového řešení, a nároky na závěrečné hodnocení tak mohou být různé. V závěru řešení případu je třeba si klást otázky jako:

- Zahrnovala analýza aktérů veškeré relevantní charakteristiky pro vyvození závěrů (pracovala např. s emocemi jednotlivých aktérů)?
- Jak by se měla posuzovat vypovídací schopnost zvolených indikátorů (např. týkajících se vlivu aktérů nebo vztahů důvěry mezi nimi)?

V tomto článku jsme se soustředili na postupy vedoucí k vyhledání aktérů, určení klíčových aktérů, popis charakteristik a způsoby vytváření jejich profilů. Založit ovšem rozhodování nebo jednání pouze na těchto výsledcích nelze, neboť lidská rozhodnutí bývají často iracionální, ovlivňují je emoce a různá omezení (například dostupnost prostředků, zájmy atd.). Analýza aktérů ale může sloužit pro poznání aktuální povahy aktérů a jejich srovnání prostřednictvím profilů, které se ovšem v čase mohou měnit. Další prostor pro uplatnění analýzy aktérů se nabízí ve spojení s analýzou sociálních sítí (viz např. Schnegg, 2010), což může poskytnout bližší a propracovanější pohled na strukturu a povahu vztahů mezi aktéry, například určení silných a slabých vazeb mezi nimi. Analýzu sítí lze uplatnit při popisu komunikačních a informačních zvyklostí a dalších vztahů mezi aktéry v rámci sítí.

Závěr

Tři kroky představené v tomto článku představují úvod do metody analýzy aktérů, která zde byla využita v případové studii regionálního udržitelného rozvoje. Takto strukturovaný postup v analýze aktérů usnadňuje uplatnění této metody a je důležitý pro dosažení srozumitelných a transparentních výsledků. V praxi je důležité snažit se o rovnováhu mezi požadavky praxe a limity použité metody, jež jsou dány povahou zkoumaných systémů – někdy je však obtížné tato omezení rozpoznat. V těchto případech se doporučuje zkoumat určitý rozumný počet klíčových aktérů. Navíc i při důkladné analýze aktérů, kde se aktéři hodnotí pomocí sady proměnných, a tyto charakteristiky a kritéria pro jejich vyhodnocení vybírá a definuje skupina lidí, může dojít k subjektivním rozhodnutím a tudíž i výsledky mohou být poněkud zkreslené. Konečně je důležité zmínit, že analýza aktérů může pouze pomoci vyznat se určitým způsobem v sociálních (socio-environmentálních) systémech a interakcích – nevede k tvorbě „modelu“.

Tato (již dříve probíraná) omezení analýzy aktérů jsou zároveň i silnými stránkami této metody, a to především v procesech udržitelného regionálního rozvoje – tím totiž vychází najevo, jak je důležité zkoumat případy z pohledu aktérů a jejich možností, prostředků, vlivu, záměrů a dalších charakteristik. Společenská změna a jsou to právě oni, kdo nakonec ve vzájemných interakcích rozhodují. Pokud tedy chceme získat informace pro udržitelná řešení v praxi, je třeba zkoumat konstelace aktérů a jejich vztahy; zde představená metoda analýzy aktérů k tomu nabízí potřebné nástroje.

Tento článek ukazuje využití metody ve výzkumu regionálního udržitelného rozvoje; obsahuje též případovou studii těžby nerostných surovin v Krušnohoří. Možná spojenectví, strategické zájmy a ochota spolupracovat jsou charakteristiky aktérů, které byly v rámci této případové studie zpracovány do podoby jejich profilů; ty byly posléze vyhodnoceny a interpretovány pro návrh vize a plánu rozvoje Krušnohoří, jehož součástí byla SWOT analýza. Tyto výsledky byly prezentovány na veřejnosti. Z diskuse mezi výzkumným týmem (jehož součástí byli studenti) a dalšími účastníky veřejné debaty vyplynulo, že udržitelný regionální rozvoj závisí na zájmech a prostředcích různých aktérů a že v daném regionu existují různé druhy znalostí a různé způsoby chápání společenských systémů. Ke zvládnutí postupu směrem k udržitelnosti, jenž by „vyhovoval“ místním požadavkům, jsou důležití všichni jednotliví aktéři a jejich rozhodnutí; zároveň má význam sledovat i dialog mezi nimi. Krušnohorská případová studie určila relevantní aktéry a strategické možnosti regionálního udržitelného rozvoje pomocí uplatnění systematického přístupu v rámci analýzy aktérů.

Analýza aktérů může být ovšem také cenným nástrojem v oblasti teoretické, a to pro (transdisciplinární) výzkumné projekty a případové studie, např. ve vědách o udržitelnosti; její postupy pak lze aplikovat flexibilně a uzpůsobovat konkrétním případům. Proto je nutno tuto metodu a její zvláštnosti dále reflektovat i z tohoto hlediska.

Poděkování

Článek byl zpracován v rámci projektu TD020120 „Studium a podpora procesů participativní tvorby regionálních strategií udržitelného rozvoje území s využitím metody analýzy aktérů“, podpořeného Technologickou agenturou ČR v letech 2014–2015.

Literatura

- AA1000 Stakeholder Engagement Standard 2011. Final Exposure Draft. AccountAbility (2011): AA1000SES Technical Committee 2011. Staženo z

<http://www.accountability.org/images/content/5/4/542/AA1000SES%202010%20PRINT.pdf>

- Ackermann, F., a Eden, C. (1998). *Making Strategy: The Journey of Strategic Management*. Sage Publications, London. London: Sage Publications.
- Ackermann, F., a Eden, C. (2003). *Powerful and Interested Stakeholders Matter: Their Identification and Management*. *Management Science Working Paper No. 2*.
- Borgatti, S. P., Everett, M. G., a Freeman, L.C., (2002). *Ucinet for Windows: Software for Social Network Analysis*. Harvard, MA: Analytic Technologies.
- Brugha, R., a Varvasovszky, Z. (2000). Stakeholder Analysis: a Review. *Health Policy Planning*, 15(3), 239-246. pmid:11012397
- Clark, W. (2001). Research Systems for a Transition Toward Sustainability. *GAIA*. Bd., 10(4), 264-266.
- Crosby, B. (1991). *Stakeholder Analysis: A Vital Tool for Strategic Managers*. USAID's Implementing Policy Change Project. Technical Notes, No.2. USAID's Implementing Policy Change Project. Technical Notes, No.2. Dostupné online na: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnabr482.pdf (30.12.2013. Staženo z http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnabr482.pdf
- Crutzen, P. (2006) The "Anthropocene". In E. Ehlers a T. Krafft (Eds.), *Earth System Science in the Anthropocene* (s. 13-18). Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.
- Dlouhá, J., a Burandt, S. (2015). Design and evaluation of learning processes in an international sustainability oriented study programme. In search of a new educational quality and assessment method. *Journal of Cleaner Production*, 106, pp. 247-258 <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.09.096>
- European Commission, (2003). *Common Implementation Strategy for the Water Framework Directive (2000/60/EC). Guidance document No.8. Public Participation in relation to the Water Framework Directive*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Evans, Christen, Velarde, Sandra J., Prieto, Rocio P., Rao, Sheila N., Sertzen, Sandra, Dávila, Karina, Cronkleton, Peter and de Jong, Will, (2006) Field guide to the future: four ways for communities to think ahead. In Bennett, Elena and Zurek, Monika (Ed.), *Center for International Forestry Research (CIFOR), Indonesia, ASB Partnership for the Tropical Forest Margins*. Nairobi, Kenya: World Agroforestry Centre.
- Frischknecht, Peter and Schmidt, Barbara, (2002). *Umgang Mit Umweltsystemen: Methodik zum Bearbeiten von Umweltproblemen unter Berücksichtigung des Nachhaltigkeitsgedankens*. München: ökom Verlag.
- Gralla, F., a John, B. (2013). *Akteursanalyse. Werkstatt 1*. Lüneburg: Leuphana University.
- Gray, B. (1989). *Collaborating: Finding Common Ground for Multiparty Problems*. San Francisco: Jossey-Bass.

- Graymore, M. L., Sipe, N. G., a Rickson, R. E. (2008). Regional sustainability: How useful are current tools of sustainability assessment at the regional scale? *Ecological Economics*, 67(3), 362-372.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2008.06.002>
- GTZ Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, (2007). *Mainstreaming Participation. Multi-stakeholder management: Tools for Stakeholder Analysis: 10 building blocks for designing participatory systems of cooperation. From the series: Promoting participatory development in German development cooperation.* Eschborn: Federal Ministry for Economic Cooperation and Development. Staženo z <http://www.fsnnetwork.org/sites/default/files/en-svmp-instrumente-akteursanalyse.pdf>
- Hermans, L. (2005). *Actor Analysis for Water Resources Management. Putting the Promise into Practice.* Delft: Eburon Uitgeverij.
- Lynch, R. L. (2012). *Strategic management. 6th ed.* Harlow, Essex: Pearson (Always learning).
- Mader, C. (2009). *Principles for integrative development processes towards sustainability in regions.* Graz : University of Graz.
- Mitchell, Ronald K., Agle, Brandley R. and Wood, Donna J., (1997). Toward a Theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the Principle of Who and What Really Counts. *Academy of Management Review*, 22(4), 853-886.
<http://dx.doi.org/10.5465/AMR.1997.9711022105>
- Newig, J. (2012). *Actor and Stakeholder Analysis. Lecture: Methods in Inter- and Transdisciplinary Research.* Lüneburg: Leuphana University.
- Reed, M. S., Graves, A., Dandy, N., Posthumus, H., Hubacek, K., Morris, J., . . . Stringer, L. C. (2009). Who's in and why? A typology of stakeholder analysis methods for natural resource management. *Journal of Environmental Management*, 90(5), 1933-1949. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvman.2009.01.001>
- Rockstrom, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, A., Chapin, F. S., Lambin, E. F., ... Foley, J. A., (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461(7263), 472-475. <http://dx.doi.org/10.1038/461472a>
- Schimank, U. (2007). *Handeln und Strukturen. Einführung in die akteurstheoretische Soziologie. 3. Auflage.* Weinheim-München: Juventa Verlag.
- Schnegg, M. (2010) Ethnologie. In Stegbauer a Häußling (Eds.), *Handbuch der Netzwerkforschung.* Wiesbaden: VS Verlag.
- The BACC Author Team, (2008). *Assessment of Climate Change for the Baltic Sea Basin.* Springer Science & Business Media, Verlag.
- von Prittwitz, V. (2007). *Vergleichende Politikanalyse [Comparative Political Analysis].* Stuttgart: Lucius & Lucius UTB.
- Wever, L., Krause, G., a Buck, B. H. (2015). Lessons from stakeholder dialogues on marine aquaculture in offshore wind farms: Perceived potentials, constraints and research gaps. *Marine Policy*, 51, 251-259.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.marpol.2014.08.015>

- Wiek, A., Ness, B., Schweizer-Ries, P., Brand, F. S., a Farioli, F. (2012). From complex systems analysis to transformational change: a comparative appraisal of sustainability science projects. *Sustainability science*, 7(S1), 5-24.
<http://dx.doi.org/10.1007/s11625-011-0148-y>
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods (5th ed)*. Los Angeles, Calif.: Sage.